

LŐCSEI PÉTER

WEÖRES-MOZAIKOK, XXXV.

KETTŐS TÜKÖRBEN

WEÖRES SÁNDOR, KÁROLYI AMY ÉS „CSÉ”

Cs.

Szabó László (1905–1984) író, kritikus a Magyar Rádió, a *Nyugat* és a *Magyar Csillag* munkatársa volt. 1949-től Olaszországban, 1951-től Angliában élt. A BBC alkalmazottjaként hozzájutott a magyarországi újságokhoz, folyóiratokhoz. Értésült a hazai kulturális élet eseményeiről, a kiadott kötetekről, a betiltásokról, a politikai nyomás alatt megtartott kongresszusokról, a kritikai visszhangokról. Londonból is látta a pálfordulásokat, a kisstílű helyezkedéseket. Szomorúan vette tudomásul a kulturális gyarmatosítást, a pártköltészet virágzását. A *Hungáriában*, az *Új Hungáriában*, a *Katolikus Szemlében*, a *Látóhatárban* rendszeresen beszámolt a torzulásokról; arról az irodalomról, amelynek értékrendjét többek között Révai József, Horváth Márton, Kuczka Péter, Keszi Imre, Darvas József, Illés Béla befolyásolta. Szerepelt az *Irodalmi Újságban* és az *Új Látóhatárban* is.¹ Szólt a Sztálin-díjas Aczél Tamásról, a siralmas Déry-vitáról, jelentős művészek elhallgattatásáról, Lukács György megítélésének változásáról, Erdélyi József gyónásáról és rehabilitálásáról. Idézeteivel és ironikus minősítéseivel nevetségessé tette a „moszkovita” szerzőket, Veres Péter szerepvállalását, továbbá az *Új Hangban* és a *Csillagban* szereplő fiatal pártos alkotókat. Méltó módon, átpolitizálás nélkül emlékezett a *Nyugat* elhunyt nagy alakjaira: Babitsra és Móriczra.

Nem elégedett meg a hazai művészek, egyes alkotások és fórumok bírálatával; írástudóként a nyugati magyarság kulturális helyzetéért is felelősséget érzett. Aggodalommal figyelte a klasszikus kötetek hiányát. 1953-ban kiadta a *Magyar versek Aranytól napjainkig* című antológiát. A könyvnek nem csupán összegyűjtője, rendszerezője, hanem mindenese is volt.² Bevezetőjében az elmúlt évszázad magyar líráját tekintette át. Ötvenoldalas esszéjét és válogatási szempontjait érdemes összehasonlítani a korabeli hazai kiadványokkal. Választott témából adódóan Weöres Sándor szerepeltetését emelem ki. A *Hét évszázad ma-*

1 CS. SZABÓ László, *Hódoltsági irodalom* (Az irodalom államosításától a forradalomig), S. a. r. CZIGÁNY Lóránt, Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, Budapest, 2008.

2 A vállalkozás nehézségeit a *Magyar író az emigrációban* című előadásában idézte fel. Cs. SZABÓ László, *Hűlő árnyékban*, Gondolat, 1991, 231.

gyar verseinek első kiadásában a félreállított költőtől mindössze két korai verset, az 1934-es datálású *Tavaszi dalt* és a négy évvel későbbi *Grófkisasszonyt* közölték. A jegyzetekben ez a rosszalló megjegyzés szerepelt róla: „A művészi öncélúságot, a formai játékosságot túlhaltó verseivel, az irodalom társadalmi, politikai feladatait tagadó nézeteivel tette hírhedtté nevét. Néhány régebbi verse tanúsíthatja, hogy nyelvünk milyen vérbeli művésze tévedt zsákutcába személyében.”³

Cs. Szabó válogatásában két tucat Weöres-mű kapott helyet. Köztük volt *A kő és az ember*, a *Valse triste*, a *De profundis*, a *fogak tornáca*, továbbá a *Rongyszőnyeg* három darabja. Legalább ilyen látványos az értékelés különbsége, ugyanis az antológia szerkesztője a legnagyobbakkal állította párhuzamba. A költészet Picassójaként minősítette, és egy-egy összefüggésben Dylan Thomashoz, Miltonhoz, Dantéhoz mérte. Bár egyes műveit nem elemzte, kiemelte kísérletező hajlamát; szólt bölcséleti kérdéseiről és költői játékaikról. Lelkesülten sorolta lírájának szírványszíneit: „Százféle poétai átalakulásában hol a régi virágénekek villannak fel, hol Arany János és Babits, hol a finnugor népköltészet, hol buddhista életszabályok vagy a japáni No játék, s a középkori misztika. De valamennyi változásban megmarad izes dunántúli hangja, még kalandos-humoros szóképzéseiben is. Elszáll Keletáziába, felszáll a fjordokra, sólyomlábán azonban ott van Vas megye aranykarikája.”⁴ A fejezet végén a szégyenletesen működő, értékeket korlátozó, sőt elsüllyeszítő politika felelősségét hangsúlyozta. Úgy vélte, hogy Weöres rangos életműve gyűjteményes kötetet érdemelne. Nyugat-Európában megkapná azt, amire hazájában egyelőre reménye sincs.

Tudomásom szerint a hazai sajtó nem számolt be az antológiáról. Az illetékesek így is értesültek róla, és ha mást nem, az előszó minősítéseit megjegyezték. Sok más írása mellett alighanem ezzel magyarázható, hogy Cs. Szabó novellái, esszéi, versei Magyarországon évtizedekig tiltó listán voltak. A *Magyar irodalmi lexikon* 1965-ös első kiadásában és 1978-as utánnomlásában elsősorban hazai munkásságáról szóltak. Angliai tevékenységét ekképp jellemezték: „A hidegháború éveit alatt ő sem tudta megőrizni függetlenségét: egyes írásaival bekapcsolódott a szocialista rendszer elleni propagandába.”⁵ Cs. Szabónak először Dickensről szóló esszéje jelent meg 1980 tavaszán a *Nagyvilágban*; ezt követően látogatott haza.

Ortutay Gyula az angol rádióban hallott a nagyszabású lírai válogatásról. Szerkesztőjével még a harmincas években került kapcsolatba. Nem titkolta vele kapcsolatos érzéseit sem. Naplójában ezt olvashatjuk: „Ismerem felfogását. Weöres Sanyi valami 40 verset kapott, Radnóti Miklós 10-et, ami mégis túlzott aránytalanság, bár tagadhatatlan, Weöres nagy költő, ha nem is az a méret, hogy abban az antológiában, amelyben Arany János 68-at, Babits 40-valahány verset kap, ott ő is 40-en fölül szerepeljen. Ez már tüntető elfogultság.”⁶

A nyugaton élők közül Bikich Gábor foglalkozott részletesen a kötettel. Szerinte Cs. Szabó jelentős kísérletet tett az elmúlt század magyar költészetének átértékelésére. Ugyanakkor kételyét is megfogalmazta azzal kapcsolatban, hogy helyes-e a hazai ideológiai

3 *Hét évszázad magyar versei*, Szépirodalmi, 1951, 1078.

4 *Magyar versek Aranytól napjainkig*, gyűjtötte, a bevezetést és a jegyzeteket írta Cs. Szabó László, Anonymus, Roma, 1953, LXI–LXII.

5 *Magyar irodalmi lexikon*, 3, Akadémiai K. 1965 (1978), 120.

6 ORTUTAY Gyula, *Napló I*, Alexandra, Budapest, 2009, 452. Weöresnek 24 verse szerepel Cs. Szabó antológiájában.

szempontú válogatásokat egy ellentétes előjelű, de politikai tekintetben is befolyásolt antológiával ellensúlyozni. Nem hagyta szó nélkül a benne szereplők arányait és a szerzői jellemzéseket sem. Bár több fenntartása volt a minősítésekkel kapcsolatban, elismerően szólt arról, ahogyan a *Nyugat*-nemzedék javát és a századelő individualizmusát bemutatta. Értékei között említette, hogy Weöres Sándor ebben a kötetben szerepelt először rangjához méltó módon.⁷

*

A Hét évszázad magyar verseinek újabb kiadásáról Cs. Szabó részletesen írt. Nehezményezte a szerkesztők értéktorzító, osztályharcos szemléletét. Az ideológia tehetetlenségi nyomatéka mellett azonban nyugtázta az elmozdulásokat, arányváltozásokat is. Két hosszabb bekezdésben sorolta, hogy a *Nyugat* klasszikusai miként kaptak nagyobb teret. Kosztolányi, Babits, Tóth Árpád, Szabó Lőrinc, Jékely verseinek számbavétele után megemlítette, hogy a sajtó alá rendező óvatos duhajok némileg „a formalista bűnökben fetrengő” Weöres Sándor veztegyárát is enyhítették.⁸

Cs. Szabó 1960 tavaszán a norvégiai Trysilben a protestáns magyar diákoknak tartott előadást a modern költészetéről. Ennek szerkesztett változata *A szétszaggatott Orpheus* címen jelent meg. Bár nem Weöres állt az írás középpontjában, de az ő szellemében született. A szerző a mottót is tőle választotta: *A megölt Orpheus* vallomásos sorait.⁹

A magyar vers évszázadai című esszéjét „London, 1961. február 29.” dátummal jelentette meg az *Új Látóhatárban*. Benne az *Ómagyar Mária-siralomtól* a kortársakig tekintette át líránkat. Úgy vélte, hogy a legfiatalabb nemzedékre József Attila mellett leginkább Weöres Sándor hatott. Utóbbiról megjegyezte: „roppant lírai lélekzetvétellel felszívta a Teremtésről szóló ösköltészeteket, hogy bennük jövődő iszonyatok előjeleire bukkanjon. Jóval a rakéta kilövések előtt az ő versein át hatolt be először atomizált életünkbe a világűr, amelyről – mai önpusztító hajlamunkban – egyelőre még nem tudjuk, hogy Krisztus vagy a Sátán hatalmi területe: gyógyítónk lesz-e vagy végső elemésztőnk?”¹⁰ Az írás francia fordítása (*La poésie hongroise*) a következő évben Gara László antológiájának előszava lett.¹¹ A kötet magyarországi visszhangjai közül Szabolcsi Miklós értékelését említem. Ő jelentős gyűjteménynek, komoly fordítói áttörésnek minősítette, de határozottan bírálta a válogatás elfogult szempontjait, illetve Cs. Szabó „kissé sznob-izű, tetszelgő”, felületes bevezetőjét. Hibásnak tartotta, hogy líránkat a nyugati irodalom hűségese tanítványaként jellemezte. Így az a benyomása lehet az olvasónak: „szorgalmas provincia voltunk mi ott távol a Duna mellett”.¹²

Cs. Szabó később az áttekintés bővített változatában hosszabban értékelte Weörest; prózai vallomását is idézte a *Híd* 1963. januári számából. A költőt Donne-hoz, Yeatshez és az *Orpheus-szonettek*et író Rilkéhez hasonlította. Ő is egyszerre aggastyán és gyermek: „úgy nevezi meg a dolgokat, mintha először látná, s e látásból születnének a még szűzi szavak, de visszaemlékezik évezredek lomha bűneire is, mint elsüllyedt roncsaira a megöszült

7 BIKICH Gábor, *Versantológia az emigrációban, Látóhatár*, 1954, 2, 109.

8 CS. SZABÓ László, *Hét évszázad kalodában, Új Hungária*, 1955. június 17.

9 CS. SZABÓ László, *A szétszaggatott Orpheus, Új Látóhatár*, 1960, 3, 199.

10 CS. SZABÓ László, *A magyar költészet századai, Új Látóhatár*, 1962, 2, 108.

11 *Anthologie de la poésie du XII siècle à nos jours*, Párizs, 1962, 9–32.

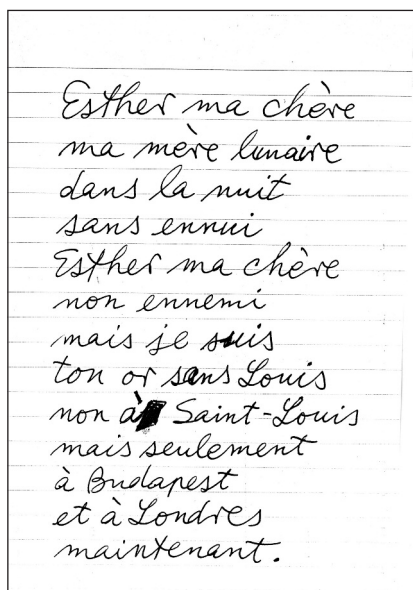
12 SZABOLCSI Miklós, *Anthologie de la poésie hongroise – Megjegyzések egy jelentős gyűjteményhez, Élet és Irodalom*, 1962, augusztus 4, 1.

téli tenger. Szörnyűség talán, mégis leírom, hogy a forradalom vérbefojtása őt igazolta: 1956. november 4. után beteljesedett a parányi magyar világban Tatavane királynő, a »szűz páva-jérce« éneke tehetetlenségéről, mert eleven tojások helyett csak izzó köveken kotol. Bár stílusa még ma is inkább porcelánfestők, semmint kőfaragók képzetét kelti az olvasóban, Weöres költészete tele van tragikus ízekkel.¹³ Egyedül rostáló képességét hiányolta. (Ezzel a költő is tisztában volt; többször említette önkritikusan.)

Cs. Szabó László gúnyiratban mutatott rá Klaniczay Tibor, Szauder József és Szabolcsi Miklós *Kis magyar irodalomtörténetének* aránytévesztéseire, hiányaira, nyelvi sivárságára. A kultúrpolitika korlátoltságát látta a válogatásban és az értékelésekben. Tanulságos példaként említette Szabolcsi eljárását, aki esztétikai elemzés helyett azt mérícskélte, hogy a szerzők hitet tesznek-e a szocializmus mellett. Szerinte Weöres ennek hiánya miatt kapott „karikatúrának is gyatra” minősítést.¹⁴

EGY KIS PÁRIZSI KITÉRŐ

Weöresék – egy meghíusult kísérlet után – 1963 nyarán találkoztak újra Cs. Szabó Lászlóval. A kapcsolatfelvételt az a Gara László (1904–1966) segítette, aki előbb a húszas évektől,

majd 1956-tól élt Franciaországban. Több kötetet szerkesztett; Illyésről könyvet írt, és számos huszadik századi magyar költőtől, írótól fordított. Weöres Sándornak az *Iskola a határon* szerzője ajánlotta, hogy küldjön írásokat Garának. 1961 őszén keltezett bemutatkozó leveléhez verseket, lírai prózát és hozzájuk kapcsolódó megjegyzéseket csatolt (*Halottaskönyv, Három síremlék, Terra Sigillata, Salve Regina*). Előre köszönetet mondott a leendő átültetésekért.¹⁵ Alkotói helyzetét néhány hónap múlva ekképpen jellemezte: „Itthon, a kiadói megbízásból fordított penzumokon kívül, majdnem semmi se jelenik meg grimoire-jaimból, aminek óriási előnye, hogy nem kell elaprózódnom napi és havi teljesítményekben, többszáz-soros verseket írhatok.”¹⁶ Helyzete valamivel könnyebbnek tűnt föl, mint amilyen *A hallgatás* tornya előtt volt, de új kötet kiadására nemigen látott reményt.

Paul Flamand, a Seuil Kiadó igazgatója 1962 őszén Párizsba hívta meg Weöres Sándort, Illyés Gyulát, Nemes Nagy Ágnes, Jankovich Ferencet, Rába Györgyöt, Vas Istvánt, illetve a hazai könyvkiadás vezetőjét, Köpeczi Bélát.

13 Cs. SZABÓ László, *A magyar költészet századai*, s. a. r.: POMOGÁTS Béla, Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2008, 184–186.

14 Cs. SZABÓ László, *A magyar költészet századai*, 2008, 296.

15 Weöres Sándor Gara Lászlónak; Budapest, 1961. november 30. *Weöres Sándor és Károlyi Amy levelei Gara Lászlónak*, *Jelenkor*, 2003/3, 247.

16 Weöres Sándor Gara Lászlónak, 1961. december 15. *Jelenkor*, 2003/3, 248.

Az alkalmat – az említett – Gara László szerkesztette antológia megjelenése jelentette. A megtestisztelő felkérést többen azonnal elfogadták. Rövidesen azonban kitérő válasz érkezett Köpeczitől. A *Le Figaro Littéraire* cikke szerint a magyar kultúrpolitikus nehezményezte a kötet szerkezetét és arányait. Nem tetszett neki, hogy a rendszer által támogatott szerzők egy része kimaradt, a háttérbe szorítottak viszont több írással is bemutatkozhattak. Ráadásul a könyv előszavát a korábban idézett, a hazai állapotokat élesen bíráló Cs. Szabó László írta. A franciák szerint Köpeczi lépésével magyarázható, hogy a magyar meghívottak egy része rövid időn belül lemondta részvételét. Az esetről – a francia lapot hosszan idézve – az *Irodalmi Ujság* is beszámolt.¹⁷

Az elmaradt látogatás után háromnegyed évvel Weöresék mégis elutazhattak Nyugat-Európába. 1963. június 11-én pár soros üzenetet küldtek Brüsszelből Cs. Szabónak: „*Kedves Lacikám, történelmi korszakok óta nem láttuk egymást, jó volna ha találkozni tudnánk, vagy úgy hogy Te átlépsz Párisba, ahol feleségemmel együtt néhány hetet vagy hónapot töltünk (még nem tudjuk miként lesz, e percben még francia vízumunk sincs), vagy úgy hogy mi átjutunk Angliába, igen szeretnénk, ha lehetőség nyílik.* Köszönöm Neked, mindazt, amit az utóbbi években írásaimról írtál, némelyik eljutott hozzám egy braziliai barátunk révén. Santa Ema-Blumenauból küldte. A remélhető viszontlátásig hálás szeretettel ölel Weöres Sanyi. Bruxelles, 1963. VI. 11.”¹⁸

Ugyanezen a lapon Károlyi Amy régi emléket idézve köszöntötte: „*Kedves Cs. Szabó! 1940 körül Maga volt az első, aki verseimet a Rádióban közölte. Remélem, lesz mód rá, hogy viszontláthatjuk. Baráti üdvözzettel Károlyi Amy*”

Néhány nap múlva (VI. 17.) a francia fővárosból adtak hírt magukról: „*Kedves Lacikám, Rómába utaztoddan nem ejthetnéd-e útba Párist? Nagyon szeretnék találkozni Veled. Írj nekem Gara Laci címére. Hálás barátsággal ölel Weöres Sanyi.*” Az üzenetet Károlyi Amyn kívül Gara László és Pilinszky János írta alá. Rövidesen a gyors és kedvező választ köszönhette meg Weöres. Sorait Határ Győző és Károlyi Amy üdvözlétei fogták közre: „*26 / 6 / 63. A Költő szeretné elkerülni szétmarcangoltatását és szent ígéretet tesz, hogy Londonba jön. Ölel Győző*

Kedves Lacikám, nagyon megörültem, hogy találkozunk. Vagy július végén Párizsban, vagy augusztus elején Londonban, tekintve, hogy az angol vízumot megigérték. Pilinszky is talán itt lesz még. Hálás szeretettel, számtalanszor ölel Weöres Sanyi.

Kedves Laci, Gara László címén mindig utolér bennünket Franciaországban, addig maradjunk, hogy egy időben érhesünk Magával Angliába. Szívből üdvözlöi Amy.”¹⁹

A londoni találkozás előtt fontos fellépésük volt Párizsban. Erről Pilinszky több üzenetet is küldött. Büszkén újságolta, hogy június 28-án a Seuil Kiadó estjén Weöres Sándorral együtt olvas fel: „*Tőlem négy verset szavalnak: valószínűleg francia színészek, s maga Emmanuel. Nagy esemény lesz!*”²⁰ A többi magyar fellépőt sem itt, sem a rendezvény utáni – Czjek Évának szóló – levelében nem említette: „*Az est jól sikerült, Emmanuel győ-*

17 Letiltották a magyar költők párizsi útját. *Irodalmi Ujság*, 1962. szept. 15. 1.

18 Weöres Sándor és Károlyi Amy levelei Cs. Szabó Lászlónak. Lelőhelye: PIM, jelzet nélkül. (A neki szóló üzeneteket külön nem jelölöm.) A levélben említett braziliai barát Lénard Sándor volt.

19 Határ Győző nyílván Cs. Szabó soraira utalt vissza, illetve arra, hogy Weöresékkal sokan szeretnének találkozni Párizsban és Londonban. Pilinszky július végéig vagy augusztus elejéig maradt Párizsban. Közös programjaikról, fellépésükről több levelében is beszámolt. Károlyi Amy üzenetéből az derül ki, hogy szívesen beszél-nének az Itáliába utazó Cs. Szabóval.

20 PILINSZKY János, *Egybegyűjtött levelei*, Osiris, 1997, 117.; 118.

nyörűen mondta az Apokrif-ot, s külön érdekesség volt, hogy Weöres Sanyi, Emmanuel és én törökülésben csücsültünk a színpadon, az elnöklő Follain mögött. (Mindenki mulatott, amikor fölment a függöny.)”²¹

A „*Mai Magyar Költők*” estjére a Théâtre Le Kaléidoscope-ban került sor. Az érdeklődésről – amely alighanem az 1956 utáni nyitásnak is köszönhető – Papp Tibor számolt be részletesen. A közönségből kiemelte Gara Lászlót, Hantai Simont, Fejtő Ferencet. Szólt a francia irodalom nagyjairól, akik fordítóként, felolvasóként vagy érdeklődőként jelentek meg (Charles Dobzynski, Rousselot, Louis de Villefosse, Jean Follain, Guillevic). Az est hangulatát érzékeltetik a következő sorok: „*Szürkülő hajával, világosszürke öltönyében, kedves, kicsit zavart mosolyával, karbatett kezekkel Weöres Sándor csendben, szelíden áll félig az oldalfüggöny előtt, félig mögötte. Előrelép, Rousselot asztala mellé. A Valse triste című versét olvassa, magyarul. Azután Mme Charrère és M. Lebeau előadóművészek ugyanazt franciául, Guillevic a neves költő, a Juhász Gyula sírja című verset olvassa fel. Weöres segítségével fordította le valamelyik éjszaka – saját bevallása szerint – egy üveg szilvapálinka mellett.*

Milyen jó lenne minden verset magyarul is hallani, valószínű a francia közönséget se zavarná. Határ Győző versét Rousselot mondja el, majd Pierre Emmanuel a sarokban meghúzódo Pilinszkyét. A szerzőt látni akarja a közönség; a sovány, magas, csodálkozó szemű költő, Pilinszky János meghajol, kicsit zavartan előrelép.”²² Ezt követően Kormos István, Tardos Tibor, Károlyi Amy, Rákos Sándor, Juhász Ferenc, Nemes Nagy Ágnes írásaiból is elhangzott néhány. A felzúgó taps után a kapualjban és az udvaron is körülvették a fellépőket a párizsi érdeklődők. Az *Irodalmi Ujság* rövidesen egész oldalas válogatást közölt az est magyar szereplőinek műveiből.²³

SHAKESPEARE ÉS BLAKE SZÜLŐFÖLDJÉN

Weöresék rövid idő múlva Angliába látogattak. Mások mellett Cs. Szabó Lászlóval, Szász Bélával, Siklós Istvánnal találkoztak. London megismerése után Oxfordba, Warwickbe, Stratfordba és Stonehenge-be is eljutottak.²⁴ Versek, rögtönzések, dedikációk, köszönőlevelek bizonyítják maradandó emlékeiket. Hazautazásuk előtt nem sokkal felkereshették T. S. Eliotot. Vele korábban Rómában találkoztak. Szeptember 4-én Cs. Szabó az Angol Rádió fölkérésére 46 perces beszélgetést vett fel Weöressel.²⁵ Kérdései rendkívül szerteágazók voltak. Röviden szó esett a költő nevééről, származásáról, gyermekkoráról, utazásairól. Ami ennél lényegesebb: szépirodalmi és bölcséleti olvasmányairól, művészi hitvallásáról, versíró és fordító gyakorlatáról is. Utóbbiak köréből fontosnak érzem, amit az *Orbis Pictus*ről, „*Mallarmé-típusú*” szonettjeiről és költői kísérleteiről mondott. Talán a beszélgetés hely-

21 PILINSZKY 1997, 121.

22 PAPP Tibor: *Magyar költők estje Párizsban, Irodalmi Ujság*, 1963. július 1. 3.

23 *Magyar költők és írók Párizsban*: Károlyi Amy: *A rózsá; Weöres Sándor: Valse triste, Tapéta és árnyék, Vázlat, Keresztöltés, Anticingár*; Kormos István: *Vonszolnak piros delfinek*; Pilinszky János: *Apokrif*; Tardos Tibor: *Nehéz halászat, Irodalmi Ujság*, 1963. augusztus 1. 3.

24 A rejtélyes megalitikus építmény ihlette Weöres-vers a *Merülő Saturnusban* jelent meg.

25 *Negyvenhat perc a költővel (Beszélgetés Weöres Sándorral...)*, *Magyar Műhely*, 1964/7–8, 105–116. Jellemző adalékként említem, hogy ezt megelőzően csaknem két évtizede kértek tőle interjút.

színével is magyarázható, hogy Weöres Eliotra, Hopkinsra, Blake-re, Shakespeare-re, Chattertonra, Audenre, Coleridge-re, Burnsre, Wordsworthre és Walter Scottra is hivatkozott.

Cs. Szabó hivatkozástól mentes kérdéseire hitelesen, tárgyszerűen válaszolt. A rá jellemző szerénység példaként idézem azt a vallomását, amelyik több korábbi levelével és más írásával is rokonságot mutat: „*Úgy gondolom, a költő olyan, mint a többi ember. Persze missziótudat minden emberben van, és olyan értelemben, mint az előbb már említett William Blake-ben, bennem is van valami missziótudatféle. Próbáltam is ezen a téren valamit csinálni. A Teljesség felé című prózai vázlatkönyvem próbál az emberiségnek adni valamit abból, amit az előbb említett evidencia szóval igyekeztem megjelölni.*”²⁶

Az angliai napok számos dokumentuma közül néhány jellemzőt idézek:

*„Mikor anyából földre tettek,
hová keverték röptömet?
Embernek többé ne szülessek,
szárny nélkül élni nem lehet.
Szász Bélának régi barátsággal ajánlom első londoni soraimat, Weöres Sanyi. London,
1963. aug. 24.”*²⁷

Siklós István családjának több magyar, angol és makaróni nyelvű verset írt le, illetve rögtönzött:

*„Ellopták a Szaturnusz gyűrűjét,
keresik a tolvajlás tettesét,
hogya megtalálják tényleg,
megbüntetik, ez a lényeg.
London, 1963. szept. 3.*

*A Szaturnusz gyűrűje
marmeláddal van tele,
hogya Bulcsu megeszi,
jól teszi.*

*A Szaturnusz gyűrűjében
nagy pártgyűlés folyik éppen,
felkiált a párttitkár:
kilenc holdat beszerveztünk már! [...]*

*Hogyha rámnéz Marietta,
égek mint a cigaretta.
Hogyha tekint erre-arra,
hasonlítok gyúlt szivarra.*

*Siklós Istvánné Nagyságos Asszonynak tisztelettel Weöres Sándor.*²⁸

²⁶ Magyar Műhely, 1964/7–8, 115.

²⁷ Lelőhelye: PIM V. 5876; A vers a Rongyszőnyeg 144. darabja.

²⁸ Lelőhelye: PIM V. 5533/1.

A régen látott Cs. Szabó László így dedikálta számukra *Irgalom* című kötetét: „*Sanyinak és Amynak olvasói irgalmukban reménykedve igaz nagy szeretettel a viszontlátásig London, 1963 szept. Csé*”. Weöres hálás volt a vendéglátásért. Hazatérőben ezt írta: „*Kedves Erzsi és Laci, köszönet a sok segítségért, meleg barátságért! Remélve, hogy találkozunk még, és addig is levelezünk, ölel Benneteket Sanyi. Brügge, 1963. szept. 9. Ezeregy öleléssel Amy.*”

A jól sikerült nyugat-európai látogatást egy névjátékokra épülő alkalmi versben örökítette meg:

*Csétlen Szabó Zoltán-
Nak és Csé Szabónak
Küldöm Maastricht mezejére
Verses bucsuzómat.*

*Siposnak Karácsony
Bandinak, Nagy Pálnak
Száz meg ezer üdvözetem,
Akármit csinálnak.*

*Tóth Lacinak, Papp Ti-
Bornak, s a Múzsáknak,
S többieknek, mind akiket
A Múzsák portálnak,*

*S azoknak is, kiket
Egy Múza sem vállal,
Ölelölölölölések
Kibédi Vargával.*

Weöres Sanyi.

*Maastrichtben zuhog a Niagara,
alája fog állni a Gara.*

*Czigány Lóránt, Németh Sándor
cigány ló ránt téged sans d'or:
(1963 nyara)²⁹*

Ekkor még nem sejtette, hogy otthon milyen kellemetlenségek várnak rá. Ezekről később is szemérmesen hallgatott. November 2-án a szigligeti alkotóházból válaszolt londoni barátjának: „*Kedves Lacikám, köszönöm leveledet, ma kaptam és azonnal irok. A beszélgetést érdekes volt elolvasni, hamarosan visszaküldöm átjavítva. Közlése ellen nincs kifogásom.*” Rövidesen a kiegészített, javított szöveget postázta egy levél kíséretében:

²⁹ Gépirat, PIM [jelzet nélkül]. Az alkalmi verset Nagy Pál közölte: *Journal in-time él(e)tem* 2, Kortárs Kiadó, 2002, 181.

„Kedves Bözsi és Laci,

köszönöm a kedves levelet, jólesett a távolból jött megemlékezés. Élvezettel olvasom a Fél-száz éneket, Halfejű Pásztorbotot és Irgalmat, mindegyikben sok látás, gondolat, szépség van, majd részletesebben is beszámolok olvasói élményeimről, ha végére érkeztem.³⁰ Egyelőre leginkább a Halfejű Pásztorbot érdekel, ismeretlen perspektívákat, a világ ismeretlen szögletét tárja föl.

Az Interview-t átjavítva itt küldöm vissza. Megjelenése ellen semmi kifogásom, mint már Szigligetről egy képeslapon jeleztem. Remélem, hogy az a kurtácska hírads eddig már Hozzátok érkezett.

Sokszor és hálás szeretettel gondolunk Rátok, gyakran emlegetünk, jólesik hogy együtt lehettünk megint. – Várom az értesítést: ez a levél és az Interview kezekhez jutott-e? Itthon egyelőre semmi újdonság. Minden jót kívánok, Erzsébetnek kézcsók, Laci ölellek,

Bpest 1963. nov. 12. Sanyi.”

A levél folytatásában Károlyi Amy a maradandó londoni emlékekről szólt. Ezután beszámolt legújabb angol nyelvű fordításairól: Emily Dickinson, James Reeves és Bosquet kötetiből dolgozott. Megígérte könyvének elküldését, és a *Szigliget, 1963.* című versével köszöntötte barátait.

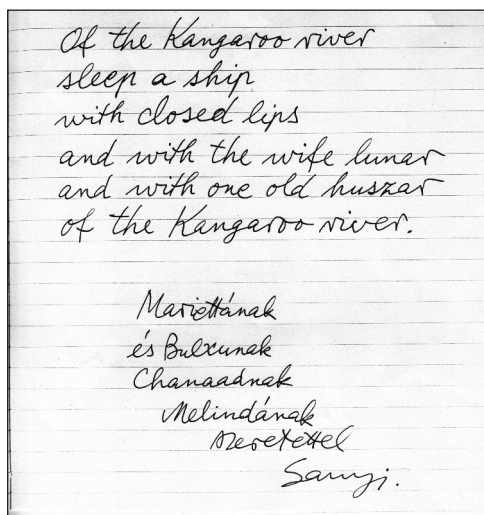
A „Bpest, 1963. dec. 4.” keltezésű levelet Károlyi Amy sorai vezették be. A Csontváry-kiállításról küldött néhány reprodukciót és karácsonyi üdvözlést „a téli Budapestről”. Weöres ezekkel a sorokkal egészítette ki az üzenetet:

„Kedves Lacikám és Erzsi,

köszönöm a szép és érdekes ujguineai képeket: olyan sűrű, eleven világ, hogy hozzá képest csak exotikum vagyunk; ott magától-értődő vad szépséget terem az emberi élet, kár, hogy magunkfajták már ki se bírnák, csak mint látogatók.

– Köszönöm a kedves levelet is; szeretettel gyakran gondolunk Rátok, s a kedves gondozásra, amiben részesültünk Nálatok, mi távoli tájékozatlan jövevények. Hálás vagyok, hogy lehetővé tettétek számunkra London és a Stonehenge megismerését, s annyi mást. – Legközelebb hosszabban írok: nagyon tetszenek a novellák, versek, lesz róla mondanivalóm. A Csontváry reprodukciók rendben megérkeztek-e? Boldog karácsonyt, újévet! Hálás szeretettel ölel Benneteket Sanyi.

Németh Vilmosnak a napokban írok, addig is szeretettel köszöntöm!”

30 Cs. SZABÓ László, *Fél-száz ének és egy játék*, Látóhatár, München, 1959; *Halfejű pásztorbot*, Görög hajónapló és hat történet, Magyar Könyves Céh, London, 1960.

*

A *Magyar Műhely* különszáma a már említett interjú mellett Cs. Szabó László méltatását is közölte Weöresről.³¹

*

Hosszú hallgatás következett. Ehhez talán a *Tűzkút* körüli bonyodalom is hozzájárult. Az is elképzelhető, hogy néhány üzenet elkallódott. Weöres 1965. március 21-én mentegetőző sorokkal vezette be levelét. Irodalmi terveiről szóló mondatai fontos adalékok a *Psyché* előtörténetéhez:

„Kedves Erzsébet és Laci,
nagyon szégyenlem, hogy ilyen sokáig nem írtam. Köszönöm azt a lelki nemességet, amellyel nem veszítetek zokon hallgatásomat. Betegség, gátló körülmények, minősíthetetlen lomhaság... nem sorolom. A magyar irodalomtörténet margójára írt essay-sorozatot köszönöm és élvezettel, csodálattal, nyugtalansággal, sok helyesléssel és kontra-áramlással olvastam; ilyen természetű könyv olvasásakor többnyire a contra ér mégtöbbet, mint a pro.³² A Michelangelo különlenyomat eddig még nem érkezett meg, remélem, hogy befut.³³ Örülök, hogy olvastad Kölcsey-kortársnak elképzelt vagy álmodott költőnőm verseit. Foglalkoztatnak most a magyar nyelv mégkorábbi korszakai: szeretnék egy Pázmány-kortárs költőt is kreálni, meg egy Orczy- és Faludi F.- kortársat. De a nyelvnek mennél korábbi rétegébe hatol az ember, annál több stiláris és eszmei anakronizmus fenyeget, és annál nehezebb a teljes átélés; így hát nem tudom, lesz-e belőle valami. A költőnő verseibe is sokféle anakronizmus csúszott, pedig a nyelvújítás utáni korba, XIX. század elejébe visszahelyezkedni nem olyan ördögös dolog, mint a XVI.–XVIII. századba.

Az utóbbi hónapokban hazalátogatott Tábori Pali, Németh Vilmos (mindkettő többízben), nemsokára valószínűleg érkezik Kibédi-Varga, Csatlós Jancsi; Ti nem szánhatnátok-e Magatokat itthoni látogatásra? Mérföldes öröm volna nekünk és igen sokaknak, mert műveid iránt állandóan nagy az érdeklődés. Lehet, hogy szept.-ben Knokke-ban találkozzunk? Akár nyugati, méginkább itthoni viszontlátásban reménykedve, addig is hálás nagy szeretettel sokat gondolok Rátok. Közös barátainkat is ölelem. Minden jót kíván Mindketőtöknek, régi barátsággal, Sanyi.

Bpest, 1965. márc. 21.”

Munkáról, munkákról szólt a következő közösen írt levél is. Károlyi Amy bevezető sorából megtudjuk, hogy a posta visszahozta azt a csomagját, amelyikben a *Harmadik Házat* küldte. A Németh Vilmosnak és Siklós Istvánnak címzettéről egyelőre nem érkezett értesítés. A folytatásban kérését fogalmazta meg: „Ha hírt kapok tőletek, újra megpróbálom elküldeni. Igen jól esne, amennyiben Lacihoz közel állnak e versek, ha ismertetné őket a Magyar Műhelyben.” (Vágya nem teljesült: Cs. Szabó nem írt a kötetéről.)

31 Cs. SZABÓ László, *Weöres Sándorról* (részlet az *Ország és Irodalom* című könyvből), *Magyar Műhely*, 1964/7–8, 31–32.

32 Alighanem: Cs. SZABÓ László, *Ország és irodalom*. Négy tanulmány [A magyar vers századai; A koronatanú; Torz magyar irodalomtörténet; Egy ország vérben áll] Brüsszel, 1963.

33 Cs. SZABÓ László, *Az öreg Michelangelo; A római évek 1534–1564*. *Katolikus Szemle*, 1964, 259–286.

Weöres örömmel nyugtázta, hogy barátja éppen azzal a korrallal és szerzővel (is) foglalkozik, mint ő:

„Kedves Lacikám,

most kaptuk egy órával ezelőtt Dante tanulmányodat,³⁴ már el is olvastam, nagyon tetszik és kitűnő segítség nekem Dante-fordítások közepette; a Pietra-verseket s néhány szonettet fordítottam, s a Commediából az Inferno I. énekét, most csinálom a II és III.-at Kardos Tibor kívánságára és nyersfordításából; nem tudom, miért nincs megelégedve Babits remek magyar átültetésével.³⁵ Irtam egy 5 felvonásos verses tragikomédiát Szent Györgyről és a sárkányról; ha lehet, eljuttatom Hozzád.”³⁶

1966. május 19-én egy reménykedő tartalmú lapot adtak fel Budapestről. A New York-i PEN-kongresszuson vagy Londonban találkozhatnának újból. Rövidesen eljutottak Angliába. Július 6-án a Szepsi Csombor Kör vendégei voltak (*Joint meeting with Modern Poetry in Translation. Poetry of Sandor Weöres with readings by Weöres and Peter Redgrove*). A költő magyarul mondta verseit, Peter Redgrove tolmácsolta őket angolul. Cushing professzornak tetszett Weöres nagyszerű ritmusú megszólalása. Az átültetéssel, illetve az előadással kapcsolatos hiányérzetéről levelet írt a kör szervezőinek. Ebben többek között azt fejtegette, hogy a magyar eredeti erősebb, mint az angol fordítás: „Hogy maga a nyelv akadályozza-e meg a teljes megértést, nem tudom. Talán jobb lenne olvasni az angol változatot, mint hallani. Mindenesetre az este mindennemű, a fordítással kapcsolatos kérdést felvetett bennem, beleértve ennek a nagyon nehéz műfajnak a művelését.”³⁷ Az esten jelen volt Ted Hughes is. Czigány Magda szerint ez igazi sikerrel ért föl. Ő kapcsolatban állt Redgrove-val, később több magyar szerzőt tolmácsolt.

Gömöri György úgy emlékezett a rendezvényre, hogy Redgrove inkább parafrázisokat írt. Ezeknek kevés közük volt az eredeti versekhez: „A szünetben mondom is ezt Ted Hughesnak – bólogat, tudják, ezt már Siklós is mondta. (Végül is a Penguin European Poets sorozatban 1970-ben nem Redgrove, hanem Edwin Morgan fordítja Weörest angolra).”³⁸

Weöresék hazaérkezésük után Németh Lászlókkal és Tatay Sándorral együtt küldték jelképes ölelésüket Sajkodról. Karácsonykor budapesti képeslappal köszöntötték barátaikat: „Kedves Erzsébet és Laci, a napokban feladom Dante fordításom első 5 énekét különlenyomatban, bár szerintem nem jó.³⁹ Ennél jobbat, boldog újévet kíván, ölel 1966. dec. 23. Weöres Sanyi.”

34 Cs. SZABÓ László, *A megszabadított száműzött, Dante politikája, Katolikus Szemle*, 1965, 293–321.

35 Weöres Sándor a levélben említett versek mellett az *Inferno* első öt énekét fordította le. Kardos Tibor azért ösztönözte, segítette Weörest, mivel Babits átültetését – erényeit elismerve – nem tartotta hűnek. Szerinte a fordított „modern nyugtalansága, görög és francia tanulmányai túlságosan is erősen érvényesültek munkájában...” KARDOS Tibor, *A Dante-kép változásai Babits óta*. In: *Dante a középkor és a renaissance között*. Szerkesztette Kardos Tibor, Akadémiai Kiadó, 1966, 642.

36 WEÖRES Sándor, *Hold és Sárkány*, Két dráma Szász Imre illusztrációival, Magvető, 1967.

37 CZIGÁNY M., 2012, 99. Szigetmagyarország – Londoni magyar sziget, Kortárs Kiadó.

38 GÖMÖRI György, *Találkozások Weöresékkal, Jelenkor*, 2000, július–augusztus, 779. Gömöri György részletesen megírta, levelekkel, dedikációval gazdagon dokumentálta Weöres Sándorhoz és feleségéhez fűződő kapcsolatát.

39 *Filológiai Közlöny*, 1966/1–2, 1–15. A Londonba küldött különnyomat dedikációja: „Erzsébet és Lacinak Sanyi.” (Sárospatak) Az új Dante-tolmácsolás részletéről vita folyt. Kardos Tibor elragadtatottan szólt az eredményről (*Filológiai Közlöny*, 1966/1–2, 16–19.). Weöres azonban nem érezte szívügyének; nem fejezte be a *Divina Commedia* fordítását.

Bolyongásaira, hozzájuk kapcsolódó élményeire a *Naplójegyzeteknek Utazás* (1966. december) című darabjában emlékezett vissza. (MS 145.)

„A most elmúló év nekem
utazás éve volt.
Érzik vénülő csontjaim
a rázós Földgolyót. [...]

Öreg vagyok, mégis derűs,
mint a csapzott veréb,
több utazást, kalandozást
ne adjon már az ég...”

A vers zárlatában az utak lehetőségét már nem önmagának, hanem az ifjoknak kívánta. (Az útlevelekkel kapcsolatos korlátozásokat lassan már jegyzetekben kell megmagyarázni.) Ő már a munkához való kedvvel, erővel is megelégedett volna. Írása mégsem vált lemondóvá; hálát érzett az elmúlt időszak emlékeiért:

„Azt hittem, ha vénül a szív,
csalódott, szomorú;
s lám, hálásan emlékezem,
mennyi 'how do you do' ”

röppent felém...”

A következő, dátum nélküli levélre Cs. Szabó ráírta: „Érkezett: 1967 júniusban”. Az üzenet első fele Károlyi Amy gépelt beszámolója: „Kedves Csé, egy éve nem szűnő tornádó kavarog körülöttünk, szerződések vesztik érvényüket, mert nem jutunk munkához, legfontosabb privát elintéznivalóink maradnak el, mert ugyebár nem keresztényi dolog felebarátaink mondanivalóját napi huszonnégy órában meg nem hallgatni s címerpajzsunkon különben is az áll: teljesedjék a más akarata. Végül is egy Balkán-import influenza jóvoltából egy-két könyvvel is foglalkozhattam.

Csé, alighanem élete főművét sikerült megközelítenie a jeruzsálemi úti jegyzeteiben. Köröz a téma körül, míg végül is telibe talál az Ady-mottós fejezetben. S valami szürrealisztikus-fantasztikus echót kapnak az ókori nevek, keveredve a modern technizált hadijelentésekkel.⁴⁰ [...]

Sanyinak, úgy látszik nyáron jelenik meg két drámája „Hold és sárkány” címmel, én most kezdem összeállítani az új verskötetem. Redgrove és Penguin versenyt hallgat. Nem írna egy két sort, mi van ezzel a tervvel?” Weöres egy rövid bekezdésben remélte, hogy Cs. Szabó jobban van. A záró sorokból láthatjuk ragaszkodását, bölcsességét és humorát: „Téged és fiadat szeretettel köszöntve, ölelve maradok – illetve éppen hogy nem maradok az aki voltam, mert már 54 éves lettem – vén barátod Sándor.”

40 Cs. SZABÓ László, *A nyomozás*, Útitárs, Oslo – Bécs, 1966.

1974. augusztus 20-án egészségének romlásáról, illetve új címükről is hírt adott. A legfontosabb azonban most is az irodalom volt: „*De amíg meggyöngült szemem bírja, változatlan szeretettel olvasom munkáidat, annál is inkább, mert mindegyik érdekes és olvasztja magát. A magyar essay olyan csúcson, mint Te, kevesen éltek. Korunkban talán Babits. A múltban Kemény Zsigmond, Péterfy Jenő. De most a prózaverseket szeretném megköszönni, a legutóbbit. Pécsi Simon szoltárfordításainak ritmusa lüktet bennük: XVII. és XX. század egyszerre.*

Írnál-e tanulmányt Aphra Behn-ről? Nem a legnagyobb, de a legrejtélyesebb angol író, ő is XVII. századi; úgy tudom, még az angolok se foglalkoztak vele alaposan, pedig külön világ. Guyanai érzelmes-idealizált indiánhistoriáját újra kiadták, de megdöbbentő erotikájú színműveit por lepi még mindig.

Szégyellem, hogy ilyen ritkán írok Neked, szép küldeményeidet késve köszönöm meg; dedikációdból, az »idő fölötti szeretet«-ből szégyenkezve látom, hogy nem is neheztelsz hanyagságomért.”⁴¹

Károlyi Amy arról számolt be, hogy a költőzködés közben megtalálta Cs. Szabó egykori levelét rádióbeli szerepléséről. Felidézte, hogy a hangpróbánál Örley István ott akarta fogni bemondónak. Cs. Szabó könyvének címére utalva előlegezte saját ajándékát: „*A »Pokol tornác«-ában most mélyedtem el, s ha lesz jótét lélek, aki viszi viszonzom a Purgatóriummal (magyarul »Pakli kártya«) Illés Endre excellált, gyönyörű kiadásban a válogatott verseimmel. Hát így élünk.*

Kár, hogy nem látjuk idén Csé. Augusztus végén már szeptember van, hiába minden István napi tűzijáték. Szeretettel Amy.”

Cs. Szabó örök szerelme Itália volt. Triznya Mátyással és feleségével ott került bensőséges kapcsolatba. Levélváltásukban Weöreséről is szó esett. Szőnyi Zsuzsa 1970. február 25-én számolt be arról, hogy vigjátéki helyzetben találkozott az Olaszországba látogató házaspárral. Bemutakozásukra a Római Magyar Akadémián került sor. Az intézmény új vezetője gyanakodva figyelte, hogy a jelen lévő Tűz Tamás átnyújtotta az *Irodalmi Újságnak* azt a számát, amelyikben Weöresről írt. Az igazgató tanácsalannak tűnt. Vajon jelentenie kell-e az esetet? Weöres csodálkozott azon, hogy az Akadémiára nem járnak a nyugati magyar lapok. Az igazgatót „*rendreutasította, hogy tessék beszerezni ezeket a sajtótermékeket, mert ez is hozzá tartozik a magyar irodalomhoz!*”⁴² Az eset leírása után röviden vázolta benyomásait a költőről. Cs. Szabó erre a következő módon válaszolt: „*[Weöres] csodálatos, egzotikus madár (föltétlenül madár), úgy kell szeretni és nagyon, ahogy van, ahogy kikukucsál időnként a lombokból, s aztán továbbrepül nekeresd világába. Amyhoz már türelem kell.*”⁴³

P. Szabó Ferenc interjút készített a Vatikáni Rádió számára a költő házaspárral. Többek között a hitről, a meghatározó keleti és a keresztény könyvekről esett szó. Weöres

41 Cs. SZABÓ László, *Két tükör közt*, Basel, 1973: „Sanyi, Beszélgetésünkkel kezdődött el ez a könyv, immár tizennégy éve! A régi szeretettel (Amy iránt is) olvasód, barátod, bámulód Cs. Laci 1977 május”; *Pokoltornác*, London, 1974: „Sanyinak és Amynak olyan szeretettel, amely fölött áll az Idő Cs. Laci London 1974 aug.” Az általam talált utolsó dedikáció is hasonló hangnemű: *Hűlő árnýékban*. München, 1982: „Weöres Sándornak Károlyi Amynak holtig tartó, hű barátsággal Cs. Szabó László Budapest 1983 jún. 15.” Német nyelvű kötetét Weöres így dedikálta: „Cs. Szabó Lászlónak hálás régi barátsággal Weöres Sanyi. Bécs, 1975. III. 26.”

42 *Roma summus amor*, Cs. Szabó László és Szőnyi Zsuzsa levelezése, Kortárs Kiadó, 1999, 91.

43 *Uo.*, 92.

ez utóbbiakról ezt mondta: „Sokat olvastam életemben a katolikus misztikusokat, főleg Keresztes Szent Jánost és Avilai Szent Terézt, azonkívül Siénai Szent Katalint. Nagyon szeretem a Szent Viktor-i filozófusokat, különösen Szentviktori Hugót, nem is beszélve Szent Ágoston, Szent Tamás, Szent Jeromos műveiről. A katolicizmusból mindig igyekeztem sokat tanulni, sokat meríteni. Hogy ez mennyiben sikerült, az megint más kérdés.”⁴⁴ A folytatásban szóba került első római tartózkodásuk is. Károlyi Amy az emlékek mellett a *Harmadik ház* egy részletét mondta el. A beszélgetés rövid időn belül a *Vigiliában* is megjelent. (A már említett Cs. Szabó-féle beszélgetés hazai kiadására még várni kellett.)

*

1972-ben Cs. Szabó László bevezető tanulmányt írt Kabdebó Tamás, Makkai Ádám és Tábori Pál angol nyelvű magyar antológiájához. Az írás önállóan *Egy nép s a költészet* címmel jelent meg. A nagyszabású áttekintés szoros kapcsolatban, olykor átfedésben van saját (1953-as) válogatásának és Gara László 1962-es kötetének az előszavával. Weöres ebben is kitüntetett szerepet kapott. Annál is inkább, mert ez már a BBC-interjú felvétele, illetve a *Tűzkút* és a *Merülő Saturnus* megjelenése után íródott. Lírájának rokonságát a sokat emlegetett ös-kori regék és a ráolvasások mellett az orphikus Rilkére és Blake-re is kiterjesztette. Keleti és ősvilági tájékozódásai ellenére – Eliothoz és Babbitshoz viszonyítva – ösztönös költőnek tekintette. Hitével és művészetének kísérleteivel kapcsolatban ezt vallotta róla: „Weöres nem hisz a haladásban, mert túlságosan hisz a tragikus lényegű hitregékben. Jelképes hősei viaskodó, de az ítéletnapig megvert hősök, Jézusa nem testi-lelki megváltó, hanem lelki beavatató annak az Istennek a titkába, aki közömbös a veszni való teremtett világ iránt. Gnosztikus Jézus.

Közömbös lehet-e azonban a költő? Az alkotás magasfeszültségében még a pesszista is újjá akarja szőni a millió szálakra bomló világot. S közben, a bábeli átok örökösé-ként arra a nyelvre van kárhoztatva, amely hamisításaival széttzilálta ősi értelmét, (ha volt ilyen), a civilizáció magas fokán még jobban, mint vadnépeknél. Nem új a dilemma, Mallarmé és Rimbaud költészete volt a korai riasztás, de csak a huszadik századi irodalomban és filozófiában tudatosult valóságos rögeszmévé a szavak árulása. Következésképpen a belső kényszer új nyelvteremtésre. Weöres alighanem eljutott szélső határáig.”⁴⁵

UGYANARRÓL (KICSIT) MÁSKÉPPEN

Nincs olyan esemény, amelyet az „elkövetők”, az érintettek, a külső szemlélők ugyanúgy látnának. Jól példázza ezt a magyar költők, írók csapatának nagy-britanniai látogatása 1980-ban. A több felolvasásból álló programsorozatot nem akármik örökítették meg. Ráadásul mindenki valami mást, valami lényeges többletet is tudott, érzékeltetett. A különböző nézőpontú írások a ritka eseménnyel kapcsolatban érintették az alkotók fellépését, esetenként csetlő-botló viselkedését. És még valamit: a hazai és a nemzetközi politika kikerülhetetlen hatását. (Mennyire jellemző, hogy kiélezett helyzetben a baloldali Vas Istvánnak ugyanúgy

44 Weöres Sándor és Károlyi Amy a Vatikáni Rádióban, *Vigilia*, 1970, május; Egyedül mindenkivel, Szerkesztette DOMOKOS Máttyás, Szépirodalmi, 1993, 137–140.

45 Cs. SZABÓ László, *Egy nép s a költészet*, Új Látóhatár, 1972, 5, 399–400.

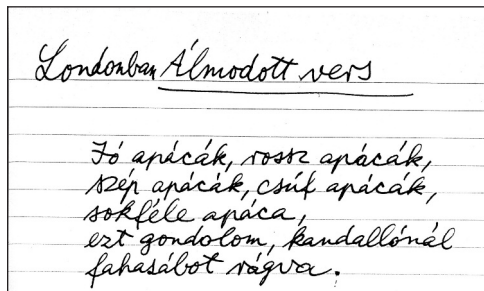
Aczél György jutott eszébe, mint a mélyen hívő Pilinszkynek. A Szepsi Csombor Kör rendezvényének előkészítése a fogadók szeretetéről, ragaszkodásáról, diplomáciai ügyessé-
gükről is tanúskodik. A magyar költők fellépéséről, beleértve az előzmény kulisszatitkairól
és a vendégekre gyakorolt hatásról Czigány Magda – részben emlékeire, részben férje nap-
lójára hivatkozva – számolt be. 1979 novemberében Czigány Lóránt Vajda Miklóstól egy
fogadáson tudta meg, hogy a British Council a nyitás jegyében rövidesen hat jelentős magyar
költőt hív meg. A Szepsi Csombor Kör vezetősége igyekezett kihasználni a lehetőséget.
Diplomáciai eszközök sorozatával elérték, hogy náluk szerepeljenek.⁴⁶ Az előkészítésben
lényeges szerepet játszott Szabó Zoltán és Cs. Szabó László is. Velük szövetkezve sikerült
elérni, hogy a Magyarok Világszövetségét
kihagyják a szervezésből.

Szántó Piroska festőművészként, feleségként és aggódó barátként figyelte a történéseket. Már utazásuk előtt sejtette, hogy nem mindennapi élmények (megpró-
báltatások?) várnak rájuk. *Útleírás* című beszámolója a megfigyelések, a vitriolos stílusú jellemzés és a hatásos szerkesztés miatt is figyelmet érdemel. Jól példázza ezt az írás első bekezdése: „*Illyés az utolsó*

héten mondott le – beteg, nem jön. Jön helyette Ágnes. Pista megdermed – Sanyi, Amy, Feri, Miklós nagyszerű útitársaink voltak Amerikában, Pilinszkyvel nem lehet baj –, de Feri meg Ágnes – hiszen ezek szétmarják egymást ez alatt a tíz nap alatt, esetleg egyszerűen nem szólnak egymáshoz, micsoda út lesz ez. Pista kétségbeesetten próbál beszélni Aczéllal erről, de az mosolyogva nyugtatja meg: ő majd elintézi Ferivel, nem lesz baj. Reméljük. Pedig hogy örültünk ennek az utazásnak! Istenem, Anglia!”⁴⁷

Vas István attól rémült meg, hogy Nemes Nagy Ágnes és Juhász Ferenc ellenérzése nehezíti meg napjaikat. A további előlegezett elszenvedők: Károlyi Amy, Weöres Sándor, Pilinszky János, Vajda Miklós és a történet felidézője, Szántó Piroska. Az itt nem részletezett kalandokkal együtt sorra feltűnnek a további nevesített vagy névtelenül hagyott Angliában élő magyar írók, költők. Például a Szepsi Csombor Kör estjére érkezők: „*Rettentő sok ember. Ennyi magyar van Londonban? S mennyiféle! [...] Bajuszos, szakállas, sőt kucsmás daliák tolonganak az álangolnak öltözött pofák között, eljött a Szabad Európa is Münchenből, egy külön csoport Belgiumból, egy galambősz, fekete szemű úr mosolyog rám váratlanul, és Ur-isten!, csak a hangjáról ismerem meg Szász Bélát, akit utoljára '55-ben láttam a Hungáriában a szabadulása után, éppen nem tudott enni semmit csak levest és fagylaltot, szabályosan »otthagya a fogát« a különböző tartózkodási helyein '49 óta. Még a magyar követ és felesége is eljött, meg persze az egész emigráció. Határ, Sárközi Matyi és még sokan, annyian, hogy be se fértek, állnak a széktorlaszok között és mögött...*”

(Nem csupán a politika, hanem a huszadik századi történelem is ott van a háttérben. Ha keményebben fogalmazunk, az olvasóban szorongatóan ott a huszonegyedik századi jelen is.) Szántó Piroska Juhász Ferenc, Károlyi Amy és Weöres felolvasásáról egészen rö-

46 CZIGÁNY LÓRÁNT, *Írok, tehát vagyok*, Kortárs Kiadó, 2005, 625., 636–650.

47 SZÁNTÓ PIROSKA, *Bálám számára és a többiek*, Európa Könyvkiadó, 1997, 269.

viden szólt, hogy annál részletesebben jellemezze Pilinszky kétes dicsőségű főszereplését. Vajda Miklós egymás után idézte fel az Örkény tollára méltó helyzeteket: Weöresék megpróbáltatásait, a költők közötti súrlódásokat. Emlékezésében Pilinszky került középpontba. A Nemes Nagy Ágnes által felelősségre vont költő annyira megsértődött, hogy Aczél Györgyöt akarta felhívni, és a Kossuth-díj visszautasításával fenyegetőzött.⁴⁸

A rendezvény hangulatát és hatását jól érzékeltetik Czigány Magda emelkedett mondatai: „*A Riverside Stúdióban való fellépésre – hála a Szepsi címlistájának – már napokkal az esemény előtt elkelt minden jegy, a Szepsi-estre pedig tömegek jelentek meg. Aki nem fért el a színházteremben, a lengyel klub lépcsőházában szorongott, hogy legalább hallja a költők felolvasását. A hangulat forró volt, a tapsvihar elsöprő, megfeszített figyelem a költők felé szinte tapintható. Mindenki osztozott az óriási élményben. Nehéz volt onnét hazamenni.*”⁴⁹

Cs. Szabó és Weöres kapcsolatával összefüggésben számos dokumentumot még ezek után kell feldolgozni. Reménykedjünk benne, hogy ezek csupán lappanganak, nem pusztultak el, és előbb-utóbb hozzáférhetővé válnak!

A tanulmány anyaggyűjtéséhez a Bitnicz Lajos Filológiai Műhely nyújtott támogatást.

48 VAJDA Miklós, *Éj volt, egy siró magyar költővel az ágyon*. In: *Senkiföldjén, In memoriam Pilinszky János*, Szerkesztette Hafner Zoltán, Nap Kiadó, 2000, 353.

49 CZIGÁNY M., 2012, 143.